

MOJ PRIJATELJ KIŠA

Zasuzilo je hiljadu obešenih lusteru
Na platnu bolesnog sumraka
San ljujla ulicu
Grad s neonskom maskom
I vlažno veće
Podrhtava
U vinu trga tramvaja automobila i zagrejanih žena
Transfuzijom vlastite krvi spasava prolaznike
Zaglušene tutnjavom kizavim časova
Još raskruvaljuje usne i obrve
Onda kad dolazi noć
U gavanovim kriima što seda na krovove
Kad usplamte lagune mostova velegrada
Kada obamire nebo
Cudotvorna materica života i smrti
Samovar smeha šumi usred raskrčja
Kao u senci rasturenog mravinjaka
To je balada
Da se ne bi zaustavilo vreme
Da bih naduo pjavice požemnih svetionika
Da bi se proširilo granicama kao šuga
Samo ti tražiš plameteće cvetove krčmi
Crne ptice i vrhove olovnih katedrala
Dogorevaš
Sasvim tiho
U najsnajznijoj molitvi za sve
U snu na ulici

MOJA ITAKA

Zimske večeri na selu —
ukleti zamak detinjstva
koji više niko neće da probudi ...
Niko ga više neće iškarati iz ljudi.
Nikad se neće vratiti četrnaestogodišnji dečak —
zaljubljen u stare borove —
u poznatoga zavičajna mir,
gde za božjom mukom,
iza krsta kraj puta
više ni diotji jorgovan na strnjištu ne svira.
Učitala polja. Utišali se pašnjaci.
Nestali lepi otrovni mrazovci.
(Ostali su da plamte same razvike ženskih očiju,
čiji je otrov možda hrani,
od kojih ti se glava opija . . .)

Zima je zatim već odmah dogolopirala.
Polako i nehajno
razlile se po selu
tihe žmirkave večeri,
o kojima tako rado govorim.
To su te žmirkave večeri s otegnutim psećim lajem
i promuklim hukanjem nevidljivih sova.
Večeri kraj bunara s lepptom zvezda studenih
i sa nežnošću puteva koji se u seni gube.

Večeri s nostalgijom ambara i toplih staja,
gde smo se kao dečaci ne jednom zadržali.
Večeri s gakanjem belih gusaka,
posle kojih nekad potkrepi se mora . . .

Iako je nepovratno daleko ta zimska idila:
majku vidim — upravo mi zakrpu na kaputu prišla.
Idila daleka i davno nestvarna,
kao izbleđela slika detjega sna,
kao na staklu dunuto lako imje,
kao u fatamorgani zemlja što se gubi:
Male seoske kuće
pepelom snega napadnute.
Čuvane u senu jabuke na tavanu žute.
Pomalo tihi stubiči dima
iz desetak dimnjaka lenjo što se dižu.
Prozorčići koje bojažljivo plamičci ližu
u ljute mrazne noći
žutom svetlošću petrolejskih očiju.
Večeri provedene u poverljivoj dragom krugu
Uz pređenje, uz krunjenje kukuruza,
uz čišćenje perja vučeš se ponovo sam.

Ponovo si kod kuće kraj davnih poslova
Ponovo si u svojoj Itaci.
Kao dečak prema novoj ideji.

PUT BEZ VREMENA

Zena skoro kao noć
Najčudniji od ljudskih bolova
Doživljena u bilo kojoj krčmi predgrada
Na pućučinu rodnooga sela
Kao kaktus porodilje
Kao morsko vino
Slanije nego krik svetionika
Tvoja kao izrasta iz vode
Iz grgutavog lahara opeke
Igračice baleta na obezvučenim stubovima večeri
Mišićavi bedara
Kao nepopijeno jezero
Čitak tupe povremeno cvetaja jabuke
Na dubršte oblaka
Pada odoškok smrti
Kao slomljen kestenov cvet dva devojčaka oka
Kao horizontalna projekcija lagunastog trbuha
Klati se leto koje je veće razapelo na krst oaze
Trudnički kao sve žene sveta
Kao klasijske klarineta

Ne poznajem vas
Lepa bahantkinjo
Savršeni bunaru
Slameni mesec kao čapljino pero
Svira na gitari ribnjaka
U šašu čun bez mosta
Ti i ja

UZALUD ČEŠ OTIĆI

Zena je muzički instrument.
Raspamtiš je rukom kao violinu
što čezne za jekom primamljivih krajevna.
Raspamtiš je dahom kao školjku
koja čezne za dubinama tajanstvenih mora.
Belim prstima pali vatrene sveće noći.
Dosta okrutno vas proganja
kao muzika prolaznih oblaka
ta golubica smehta,
taj mrazovac s lepim otrovom,
ta klackava balerina ulica . . .

Uzalud odlaziš u ledenu samoću:
običnim pokretom bokova
pribijani si svakodnevno na život i na smrt,
pre nego što ugasne poslednja želja,
poslednja misao.

Kao da na pakost
iza zavesa marširaju
nove gomile:
žene, koje još nisu predale svetu svoja tela.
Samo njihove začudene oči mogli videti.

Nikada veruj, nikada
te žene više neće sresti.
Te žene se nikada neće vratiti . . .

JAN RAK, rođen 1915. godine u Hradištu pod Vratnom, de-
bitovao je kao predstavnik slovačkog nadrealizma pred sam po-
četak rata u časopisima i almanasima nadrealista. Prva mu je
zbirka izdata 1942. godine („Rasprodat je“) za kojom se nižu
zbirke: „Pred licem svih“ (1945), „Ne gubiti nadu“ (1945), „U do-
lini sunca“ (1946), „Vetar krvi“ (1946), „Pesma mirnih ruku“
(1949), „Moja zemlja“ (1953), „Plenum“ (1962), „Moja Itaka“,
„Uzalud češ otići“, „U dolini sunca“ (1965).
U svojoj poeziji Rak je prošao evoluciju od doktrinarnog
nadrealizma do razumljive, slikovite poezije slobodnog stiha
u kojoj se koristi i iskustvima nadrealizma, ali koja poseduje svoj
neponovljivi umetnički izraz.

Preveo sa slovačkog
Biserka RAJČIĆ

o dilemama egzistencijalne kritike

(NASTAVAK SA 3. STRANE)

književnom kritikom, samo smo zakukuljili jednostavnu ne jasnu misao. Ako sam pak hteo da ostavim utisak kako ta misao znači još neku drugu, dublju istinu, onda je to obična mistifikacija. I ako bi pojam „bivanja“ imao onu sadržinu koju mu (iako ne posledno) pripisuju naša egzistencijalna kritika, naime karakter stvarne, aktivne angažovanosti, ostaje još uvek nejasno u kojem smislu treba razumeti tu angažovanost, iz kakvih estetskih i društvenih ishodišta proizilazi i za kakve se ciljeve zalaže. Imamo dakle posla sa sasvim netematizovanim (ispraznim) filozofskim pojmom kojeg je moguće ispuniti proizvoljnom sadržinom (ili pak nikakvom), a nije nam potreban za određenu definiciju onoga što tim zapravo mislimo. Tek u egzistencijalizmu i samo u njemu! — ti izrazi imaju specifično značenje, ali ni tu jedinstveno, nego među pojedinih egzistencijalističkim strujama i među pojedinim filozofima čak postoje precizne razlike. Da bi ti izrazi značili nešto određeno trebalo bi ih filozofski tematizovati, zapravo naznačiti u kakvom ih filozofskom kontekstu upotrebljavamo — u Sartreovom, Heideggerovom, Jaspersovom ili nekom drugom. Izvan tog konteksta to su prazne reči, i ne znače ništa.

Sledeći primer: B. Rotar definiše sadržinu umetnosti (u već navedenom citatu) kao put do biti, pri čemu naročito upozorava da se time otvaraju mogućnosti za suštinski drukčiju interpretaciju i valorizaciju umetnosti. Tu se opet postavlja isto pitanje: kako egzistencijalna kritika shvata pojam biti? U smislu Sartreove ili Heideggerove ontologije i iz koje njene faze? U smislu Jaspersove „sveobuhvatnosti“ ili nekako drukčije? Ako shvata bit u Heideggerovom smislu, pristaje li tad i na celokup-

nu Heideggerovu koncepciju sveta i čoveka? Ako ne, kako onda shvata tu kategoriju? Ako da, kako se određuje pretna mark siza, posebno prema Marxovoj teoriji alienacije, te prema Marxovoj koncepciji sveta i čoveka uopšte? To nije nikakvo „političko“ pitanje „nego naprotiv eminentan filozofski problem koji je Sartre sasvim svesno postavio u „Kritici dijalektičkog uma“ i na njega odgovorio sasvim određeno. Ali ako npr. Pir-jevac u svojoj studiji o Gogoljev-
vima „Mrtvim dušama“ definiše „smrt kao osnovno, sve određujuće dejstvo čovekovog bivanja... kao karakter i funkciju osnovnog i jedinog (!) merila za preispitivanje sveta i ljudi“, opet ne znamo treba li to razumeti u običnom, filozofski nereflek-tentnom smislu — onda je to malo ubedljivo, naročito poku-šamo li iz toga izvuci sasvim no-
vu „suštinski drukčiju“ interpre-taciju nekog književnog dela; — ili to pak treba razumeti u smislu Heideggerove egzistencijalne hermeneutike kao „Sein-zum-Tode“, a onda se ponovo javlja gornja dilema. Filozofske teze i kategorije nisu šarena perca, koja petlu olako izvučih iz repa i zatičih ih za klobuk, nego ako hoćes da ih prisvojih moras uzeti u obzir čitavog petla, upravo moras prihvatiti i sve implikaci-
je i konsekvence koje iz odre-đene teze proizilaze (i razume se svu argumentaciju kojom je te-za iznesena). Filozofska teza nešto vredi samo onda kad se ne plaši svojih rezultata, nego ih bezobzirno i konsekventno iz-nosi do kraja. Moguće je ipak da poneki autor ne sagleda sve konsekvence i implikacije koje iz određene teze proizilaze, što pak znači samo to da nije dosle-dan mislilac.

Sve lo ukazuje na to da je naša egzistencijalna kritika još ve-oma daleko od toga da filozofski donese bilo koju poziciju. Ne može se izbeći utisak da se u većini

primera višć reć o nekom iracionalnom egzistencijalnom raspoloženju (Heidegger bi rekao „Gemitimtheit“) u kome još sasvim ne dostaje kategorijalna filozofska aparatura da bi se adekvatno moglo izraziti kao izgrađena filozofska pozicija. Isto to, po mom mišljenju, važi i za mladu ap-straktnu poeziju, koja zapravo još nije našla adekvatan estetski izraz za svoje „egzistencijalno“ raspoloženje. Baš ta nedomišljenost poezije, to osciliranje na granici racionalnog i iracionalnog, ta istrajnost u paradoksu koji je za taj deo mlade generacije veoma privlačan, to je ona veštačka magla koja jedinom delu mlade generacije za-stire pogled na istinske uzroke njenog egzistencijalnog raspoloženja i time zatvara put za realno društveno rešenje njegove egzistencijalne problematike.

Upravo zato što u našem društvu „alijencijske teskobe“ postoje, što naše društvo nije imuno od alijencijskih procesa — ne samo od starih, „klasičnih“, nego i novih, koji proizilaze iz specifičnih privrutenosti našeg društvenog razvika — potrebne su daleko dublje teoretske analize alijencijskih fenomena od onih koje je dosad mogla da po-kaže naša „egzistencijalna“ kri-tika. Što je na tu problematiku upozorila — u tome vidim nje-
no zaslugu. Nikako pak ne možemo biti zadovoljni njenom teoretskom osnovom, ni stručno fi-lozofskom, još manje idejnom, a valjda ni literarno-kritičkom. Može li se danas uplašiti i zamisliti ti temeljna analiza alijencijskih fenomena u našem društvu bez uzimanja u obzir Marxove teo-rije alijencije, njegove ekonomske teorije, ukupnog njegovog koncepta sveta i čoveka? Bez uzimanja u obzir danas već više od četrdesetogodišnje intenzivne diskusije između marksizma i egzistencijalizma u tom pitanju? Bez uzimanja u obzir i temeljitog proučavanja našeg sop-

stvenog revolucionarnog i porevolucionarnog društvenog iskustva, našeg „sopstvenog egzistencijacionarnog puta“? Možemo li biti zadovoljni tim da se danas bar deo naše egzistencijalne kritike kreće na nivou koji možno podseća na početak mladohegelovaca pre više od sto godina? Zar poneki naš egzistencijalni kritičari ne čine sa svojim egzisten-cijalističkim uzorima upravo ono što su u svoje vreme činili mladohegelovci sa „svojim“ Hegelom, to jest uzimali od svojeg učitelja pojedine kategorije (on-da „supstancija“, „samosvest“ itd., danas „bit“, „bivanje“, „egzistencija“ itd.), pa te kategorije profanalizirali izrazima kao npr. „zajednica“, „jedinka“, „čovek“ itd.?! Marx je onda zapisao da su mladohegelovski ideolozi uprkos svojim „svet potresajućim“ frazama najveći konzervativci jer su ograničili svoje zahteve o prameni stvari na promenu svesti, „zapravo isključivo na drukčiju interpretaciju postojećeg“. U određenju meri ta Marxova kritika nedvosmisleno pogađa i savremeni egzistencijalizam, njegov „samo prividni kritičizam“... pa takođe i onaj deo naše egzisten-cijalne kritike koji misli da pre-uzimanjem egzistencijalističke frazeologije rešava „alijencijske teskobe“ savremenog čoveka.

Ipak bismo učinili našao našoj egzistencijalnoj kritici kad bismo svu krivicu za njenu ne-dovoljnu teoretsku osnovu sva-ljili isključivo na nju samu. Mislim da uzroke za to treba tražiti takođe — i možda pre svega — u zaoštatanju naše marksističke filozofske misli za potrebama i zahtovima našeg kulturnog, pa i šireg društvenog prostora, u po-manjkanju solidnih marksističkih analiza savremenih građan-skih filozofskih tokova, naročito dubljih socio-filozofskih istraživanja alijencijskih fenomena u našem društvu. Duge godine ne razumevajućeg i potcenjivačkog odnosa prema razvoju marksis-tičke filozofske misli na nivou

nauke razume se nisu mogle os-tati bez posledica. Drugo je pitanje koliko je naša egzistencijacionarna kritika sama svesna svoje teoretske nedovoljnosti i koliko je spremna da se bori za viši idejni i filozofski nivo. Svakako će se pre ili posle naći pred zadat-
vacu pre više od sto godina? Zar poneki naš egzistencijalni kritičari ne čine sa svojim egzisten-cijalističkim uzorima upravo ono što su u svoje vreme činili mladohegelovci sa „svojim“ Hegelom, to jest uzimali od svojeg učitelja pojedine kategorije (on-da „supstancija“, „samosvest“ itd., danas „bit“, „bivanje“, „egzistencija“ itd.), pa te kategorije profanalizirali izrazima kao npr. „zajednica“, „jedinka“, „čovek“ itd.?! Marx je onda zapisao da su mladohegelovski ideolozi uprkos svojim „svet potresajućim“ frazama najveći konzervativci jer su ograničili svoje zahteve o prameni stvari na promenu svesti, „zapravo isključivo na drukčiju interpretaciju postojećeg“. U određenju meri ta Marxova kritika nedvosmisleno pogađa i savremeni egzistencijalizam, njegov „samo prividni kritičizam“... pa takođe i onaj deo naše egzisten-cijalne kritike koji misli da pre-uzimanjem egzistencijalističke frazeologije rešava „alijencijske teskobe“ savremenog čoveka.

Ipak bismo učinili našao našoj egzistencijalnoj kritici kad bismo svu krivicu za njenu ne-dovoljnu teoretsku osnovu sva-ljili isključivo na nju samu. Mislim da uzroke za to treba tražiti takođe — i možda pre svega — u zaoštatanju naše marksističke filozofske misli za potrebama i zahtovima našeg kulturnog, pa i šireg društvenog prostora, u po-manjkanju solidnih marksističkih analiza savremenih građan-skih filozofskih tokova, naročito dubljih socio-filozofskih istraživanja alijencijskih fenomena u našem društvu. Duge godine ne razumevajućeg i potcenjivačkog odnosa prema razvoju marksis-tičke filozofske misli na nivou

Preveo sa slovenačkog
G. J.